

Prazgodovinsko in poznoantično naselje Šumenje pri Podturnu

Danilo BREŠČAK in Janez DULAR

Izvleček

V članku je predstavljeno višinsko naselje Šumenje pri Podturnu, ki leži sredi dolenskega gričevja vzhodno od Trebnjega. Manjše sondiranje, ki ga je leta 1979 izvedel Dolenjski muzej iz Novega mesta, je pokazalo, da je bila vzpetina poseljena že v pozni bronasti dobi, vendar pa ni bila utrjena z obzidjem. Posamične najdbe kažejo tudi na kratkotrajno poselitev v poznem latenu in morda ob koncu halštatskega obdobja. V pozni antiki je bilo na Šumenju manjše pribežališče, obdano z obzidjem. Vhod je bil odkrit na zahodni strani naselja.

Štatenberška dolina je od današnjih poti in komunikacij odmaknjeno območje. Dolga je dobrih šest kilometrov, medtem ko doseže po širini na najbolj odprtem predelu blizu Brezja pri Trebelnem nekaj več kot pet sto metrov (*sl. 1*). Na zahodni strani jo zapirata Goli vrh in Skrajni hrib, med katerima je preko blagega prevala speljana pot v dolino Igmance in Temenice. Štatenberška dolina je zaprta tudi z ostalih treh strani. Na jugu jo obrobja greben Radulje, na severu Trebeljansko gričevje, medtem ko se na vzhodni strani zaključuje s kanjonom Radulje, ki si je pod Veliko Strmico prebila prehod proti Klevevžu. V dolini se ob potoku vlečejo travniki. Njive so pomaknjene na obronke, kjer so varne od poplav. Danes je po dolini speljana asfaltirana cesta, ki služi lokalnim potrebam.

Dolina je bila poseljena že v prazgodovini (*sl. 2*). Med najpomembnejša najdišča sodi vsekakor železnodobni kompleks Brezje pri Trebelnem z naseljem na Karlinu in nekropolami na vzhodnem, severnem in zahodnem grebenu.¹ Manjši zaselki so bili tudi blizu Podturna, Roj pri Trebelnem in Mirne vasi. Njihov

Abstract

This article discusses the elevated settlement of Šumenje near Podturn, which lies in the midst of the Lower Carniola hills east of Trebnje. Test excavation carried out in 1979 by the Museum of Lower Carniola in Novo mesto showed that the elevation was settled as early as the late Bronze Age, although it was not fortified with an enclosing wall. Individual finds also indicate short term settlement in the late La Tène and perhaps at the end of the Hallstatt period. In the period of late Antiquity, a small *refugium* was formed at Šumenje, surrounded by a wall. The entrance was discovered on the western side of the settlement.

Sl. 1: Pogled na Štatenberško dolino z jugovzhoda.
Fig. 1: View of the Štatenberg valley from the southeast.

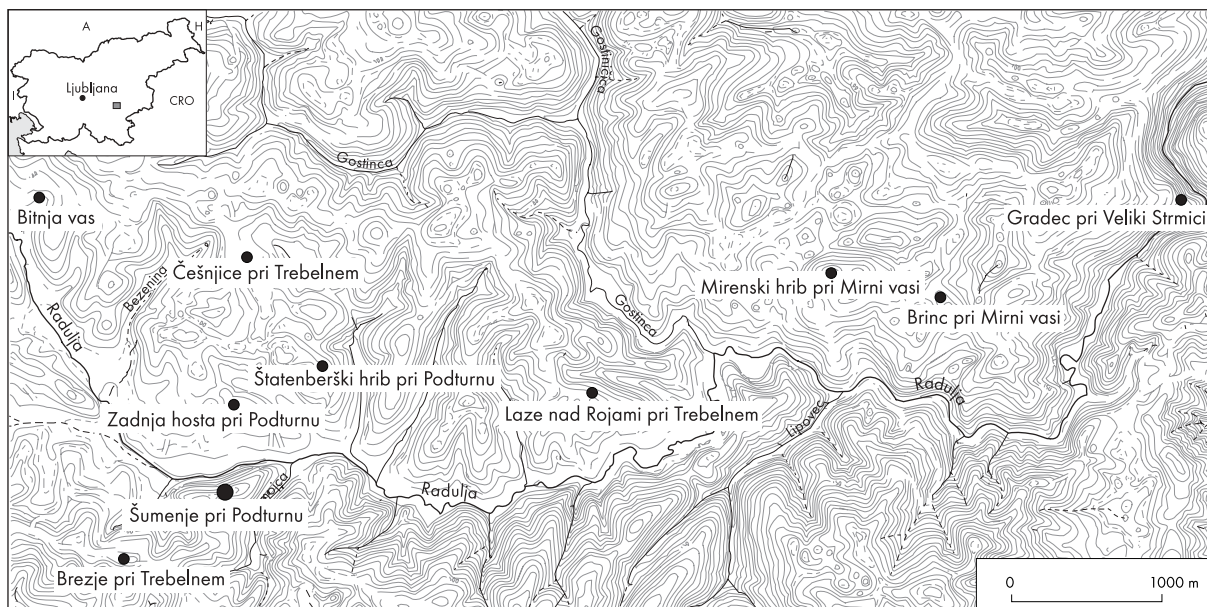
obstoj dokazujejo tamkajšnja gomilna grobišča.²

Dolina je bila obljudena tudi v rimski dobi. Grobove iz tega časa so našli v Bitnji vasi in na Češnjicah pri Trebelnem, poseljena pa je bila tudi okolica Štatenberka.³ Kakšni so bili ti zaselki je težko reči,

¹ J. Dular, B. Križ, Železnodobno naselje in grobišče v Brezjah pri Trebelnem, *Arh. vest.* 41, 1990, 531 ss; K. Kromer, *Brezje*, *Arh. kat. Slov.* 2 (Ljubljana 1959).

² T. Knez, Mirna vas; Podturn; Roje pri Trebelnem, v: *Arheološka najdišča Slovenije* (Ljubljana 1975) 229 s.

³ T. Knez, Bitnja vas; Češnjice pri Trebelnem; Štatenberk, v: *Arheološka najdišča Slovenije* (Ljubljana 1975) 229 s; za

Sl. 2: Šumenje pri Podturnu in druga arheološka najdišča v dolini Radulje. M. = 1:25.000.

Fig. 2: Šumenje near Podturn and other archaeological sites in the Radulja valley. Scale = 1:25,000.

vsekakor pa bo držalo, da so ležali proč od pomembnih poti. Cesta Emona-Siscija je bila namreč speljana preko Karteljevskega klanca in jo je od Štatenberške doline ločeval razmeroma širok greben Radulje.

Zakotnost doline je, kot kaže, igrala pomembno vlogo tudi v času pozne antike. O tem nam govori utrdba Gradec pri Veliki Strmci, ki s svojo skrito lego in značilno notranjo strukturo opozarja, da imamo opraviti z naseljem, ki je konec 5. stoletja nastalo predvsem zaradi strateških vzrokov. Božič in Ciglenečki vidita v njem postojanko, ki je imela nalogo varovati komunikacijo Emona-Sicija oziroma prehod čez potok Radulja.⁴ Vsekakor je bila lega Gradca premišljeno izbrana. Naselje so postavili v skrito in težko prehodno sotesko, hkrati pa je bila utrdba dovolj blizu komunikacije, ki jo je morala nadzorovati.

Prav zaradi zakotnosti je v Štatenberški dolini zrastle še eno naselje. Nastalo je že v prazgodovini, po daljšem premoru pa je bilo ponovno obljudeno tudi v pozni antiki. Njegovi ostanki so se ohranili na enem od grebenov južno od vasi Podturn.

Naselje Šumenje (tudi Log) pri Podturnu leži na podolgovatem gozdnatem grebenu, ki se dviga nad vzhodnim delom Štatenberške doline (sl. 3). Hrib ima na severni strani, torej proti potoku Radulja, zelo strma pobočja, prav tako pa je razmeroma težko dostopen tudi z južne strani, kjer ga omejuje grapa Šumejce. Proti

zahodu se spaja s ploščatim grebenom Loga, po katerem je zelo lahko doseči bližnje Brezje pri Trebelnem z znano železnodobno naselbino na Karlinu.

Kot že rečeno, je bilo naselje postavljeno na greben, ki pada od zahoda proti vzhodu. Na zahodni strani je greben dokaj ozek, proti vzhodu pa se nekoliko razširi, vendar ne do take mere, da bi nastal raven prostor. Obod naselja je sklenjen in v vsej dolžini zelo jasen (sl. 4). Na severni strani, kjer je strmina pobočja največja, mu lahko sledimo po robu ježe, za katero se širi ozka, do 4 m široka in precej nagnjena terasa (sl. 5). Na tem predelu je na površini razmeroma dobro viden tudi z malto grajen zid, ob katerem je danes speljana gozdna pot.

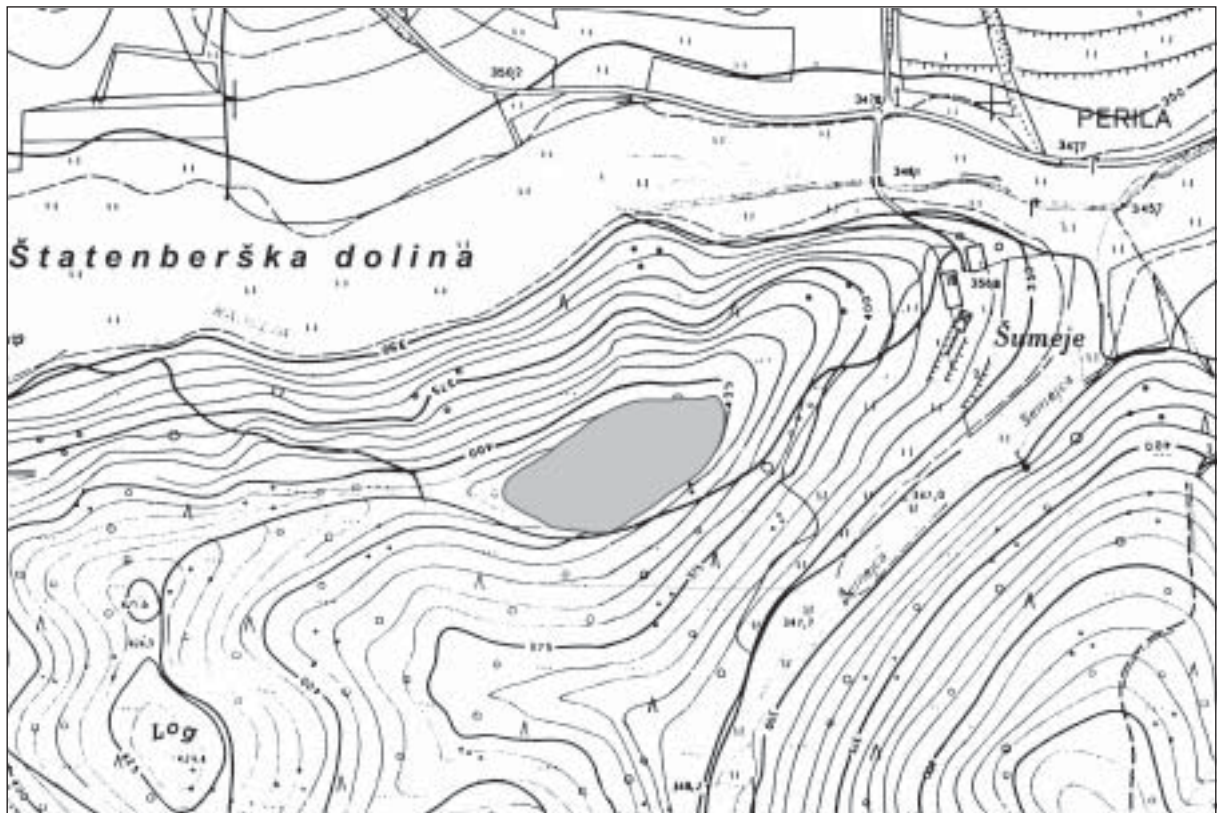
Na skrajnem zahodnem delu preide terasa v oddvojni okop, ki z notranje strani ni kdo ve kako visok, od zunaj pa deluje zelo mogočno (sl. 6). Pri njegovi gradnji so namreč učinkovito izkoristili naravne danosti zemljišča, saj so ga postavili na rob strmega pobočja, ki se dviga nad bližnjim sedlom. Učinkovitost obrambe so dodatno okrepili še s prečnim jarkom ob vznožju nasipa, ki pa je danes skoraj zasut. Dostop s sedla je bil torej zelo dobro zavarovan.

Obod naselja je jasen tudi na jugu in vzhodu. Sledimo mu lahko po robu ježe, za katero se prav tako vleče manjša terasa. Ozka terasa se je ohranila tudi zunaj glavnega oboda na severovzhodni strani naselja.

Notranjost se postopoma spušča od jugozahoda

nagrobnik, ki je bil vzidan v cerkvi sv. Martina v Štatenberku glej še M. Šašel Kos, *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia; Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*, Situla 35 (1997) 407 ss.

⁴ D. Božič, S. Ciglenečki, Zenonov tremis in poznoantična utrdba Gradec pri Veliki Strmci, *Arh. vest.* 46, 1995, 264.

Sl. 3: Šumenje pri Podturnu. M. = 1:5.000.

Fig. 3: Šumenje near Podturn. Scale = 1:5000.

proti severovzhodu. Ravnega prostora je malo, saj ni videti, da bi bil teren terasiran. Najvišji predel naselja je od ostalega območja oddvojen z jarkom, ki pa ni prekopan v celoti ampak le deloma s severne in južne strani. Kdaj je nastal, je težko reči, morda je tudi recenten. Sicer pa ni v notranjosti naselja videti nobenih arhitekturnih ostalin.

Kje je bil prazgodovinski vhod, ni povsem jasno. V poštevek prideta le dostop po vzhodnem ali zahodnem grebenu, saj na drugih mestih v obodu ni vrzeli. V pozni antiki je bil vhod na zahodni strani sredi okopa, kjer so pri sondažnem izkopavanju odkrili dobro ohranjena vrata.

Naselje je odkril Jernej Pečnik, ki je v njem videl stanovanje prvih Slovanov.⁵ V sedemdesetih letih ga je podrobneje opisal Slavko Ciglencečki. Na podlagi pobranih črepij je ugotovil, da je bilo Šumenje poseljeno v prazgodovini, ni pa mogel precizneje

datirati z malto zidanih ostalin.⁶ Šele sondiranje, ki ga je na njegovo pobudo financiral Inštitut za arheologijo, je pokazalo, da je bil greben nad Raduljo zanesljivo poseljen tudi v pozni antiki. O raziskavi je bilo objavljeno predhodno poročilo, celotna objava terenskih izvidov in najdb pa je tema našega članka.⁷

Sondiranje na Šumenju pri Podturnu je vodil Danilo Breščak, takrat kustos Dolenjskega muzeja v Novem mestu. Izkopavanje je trajalo 25 delovnih dni. Z delom so pričeli 20. avgusta 1979, končali pa so ga šele 22. oktobra istega leta. V septembru so namreč izkopavanje za dober mesec prekinili, ker ni bilo mogoče dobiti kopačev.

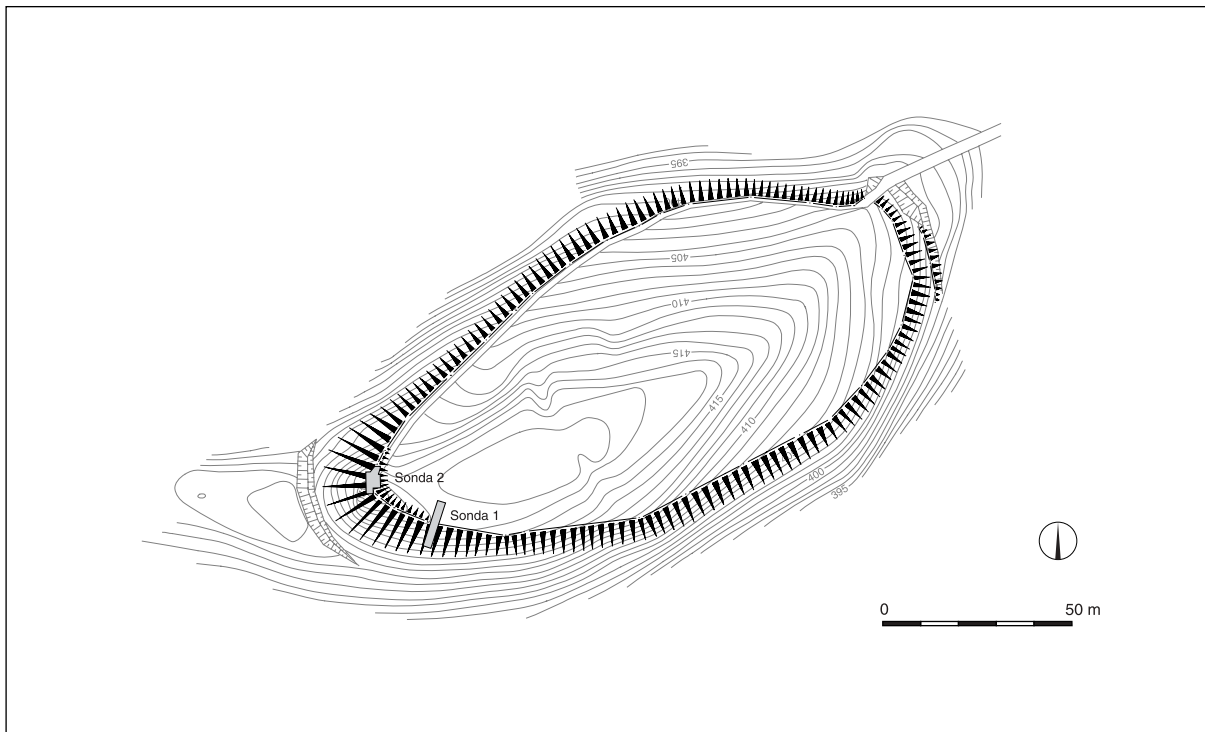
SONDA 1

Legenda: Sonda je bila zakoličena na južni strani naselja (sl. 4). Bila je 13 m dolga in 2 m široka, z njo pa so

⁵ J. Pečnik, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, *Izv. Muz. dr. Kr.* 14, 1904, 41; glej tudi F. Truhlar, Šmeje, v: *Arheološka najdišča Slovenije* (Ljubljana 1975) 230.

⁶ S. Ciglencečki, Podturn pri Karteljevem, *Var. spom.* 21, 1977, 334 s.

⁷ D. Breščak, Podturn, *Var. spom.* 23, 1981, 274 s.; S. Ciglencečki, *Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum*, Dela 1. razr. SAZU 15 (1987) 95 s.

Sl. 4: Šumenje pri Podturnu. Tloris naselja M. = 1:2.000.

Fig. 4: Šumenje near Podturn. Plan of the settlement. Scale = 1:2000.

presekali teraso v notranjosti, rob in ježo na zunanji strani gradišča.

Terenski izvidi: Že takoj po odstranitvi humusne plasti so se v planumu pokazale ruševine zidu. Kamenje je ležalo razmetano na razmeroma širokem prostoru, saj je segalo od $x = 1$ pa vse do $x = 5$ (sl. 7: A). Ko so bile ruševine očiščene, se je prav na mestu, kjer terasa preide v ježo, izluščil lepo grajen zid, ki je nekoliko zavijal proti vzhodu. Njegova debelina je znašala med 80-90 cm (sl. 7: B), ohranile pa so se 3-4 lege kamnov. Zid je bil grajen z malto, v katero so primešali drobce

opeke. Obe fronti sta bili skrbno izdelani, vmesni prostor pa je bil zatrpan z drobirjem (sl. 8).

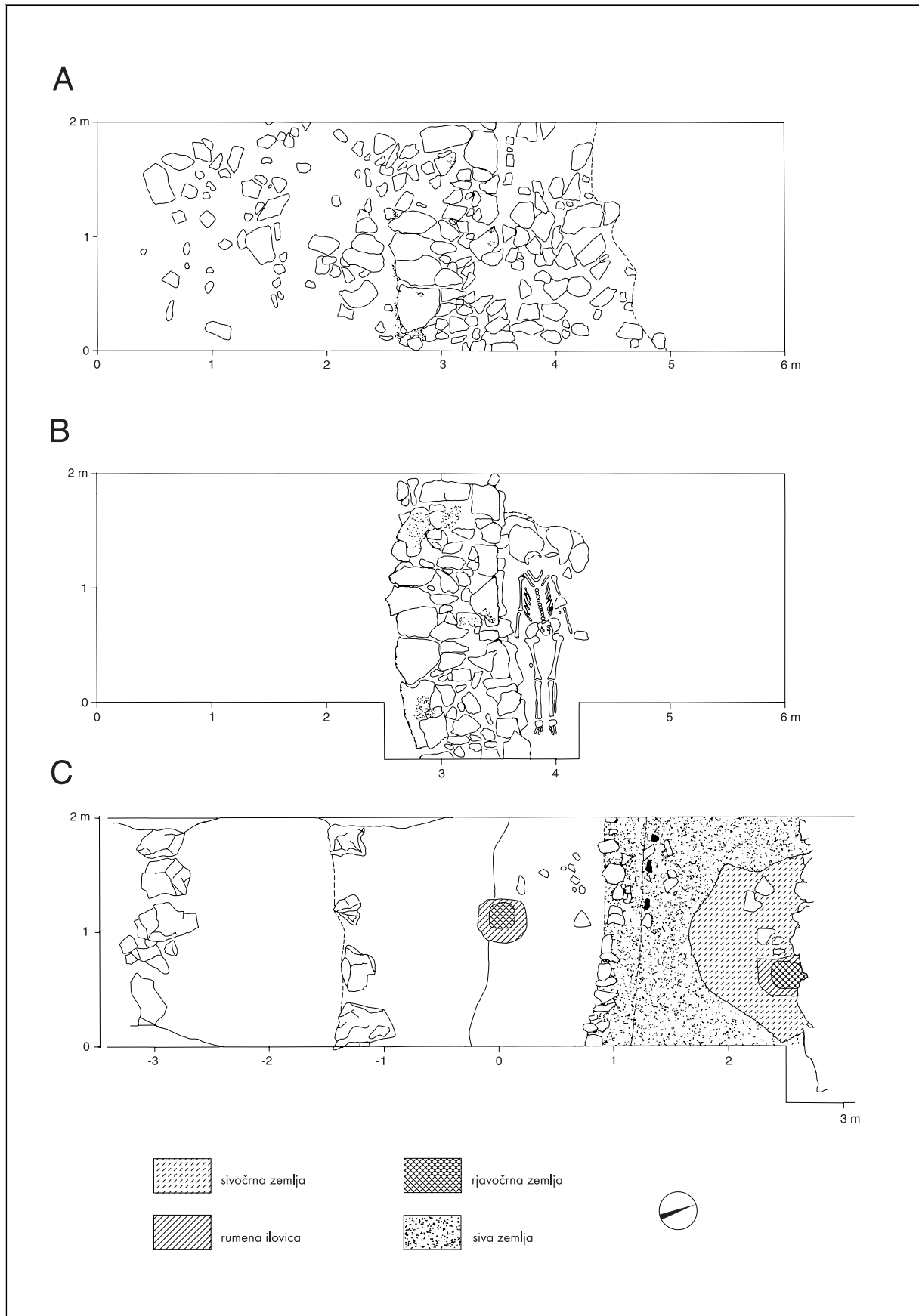
Tik za zidom, vendar pod ruševinami, je ob notranji fronti ležal dobro ohranjen skelet (sl. 7: B in 9). Z glavo je bil obrnjen proti zahodu, roke pa je imel stegnjene ob telesu in v zapetjih uvite pod kolke. Noge so bile tesno skupaj. Pod lobanjo je ležala večja kamnita plošča, ob ramenih pa so bili postavljeni manjši kamni. Z nekaj kamni je bilo dodatno poravnano tudi dno grobne jame. Na obeh straneh nog je bilo opaziti nekaj sledov oglja, vendar so bili ostanki

Sl. 5: Šumenje pri Podturnu. Rob na severni strani naselja.
Fig. 5: Šumenje near Podturn. The edge on the northern side of the settlement.

Sl. 6: Šumenje pri Podturnu. Oddvojni okop z zunanje strani.
Fig. 6: Šumenje near Podturn. The dividing rampart from the outside.

Sl. 7: Šumenje pri Podturnu. Sonda 1: A) planum 1; B) planum 2; C) planum 3. M. = 1:50.

Fig. 7: Šumenje near Podturn. Trench 1: A) planum 1; B) planum 2; C) planum 3. Scale = 1:50.

Sl. 8: Šumenje pri Podturnu. Sonda 1: zunanje lice zidu s štirimi legami kamnov.

Fig. 8: Šumenje near Podturn. Trench 1: the interior face of the wall.

preskromni, da bi jih lahko interpretirali kot dele lesene krste. Pod levo golenjo je ležal železen žebliček. Analiza skeleta je pokazala, da gre za moškega, starega približno sedemdeset let.⁸

Nadaljnji izkop je pokazal, da se je za obzidjem v notranjosti naselja nabrala skoraj poldrugi meter debela plast z ilovico pomešanega peska, v kateri pa ni bilo nobenih najdb oziroma naselbinskih struktur. Nekoliko drugačna je bila situacija na pobočju na zunanji strani zidu. Izkazalo se je, da je bil zid postavljen na prazgodovinske ostaline, ki pa niso bile kdo ve kako dobro ohranjene. Rezultat izkopa je prikazan na planumu 3 (sl. 7: C).

Tik pred zidom je bila ugotovljena velika lisa sivočrne zemlje, v kateri je bilo precej drobcev oglja. Njen obris je bil nepravilne oblike, nadaljevala pa se je tudi pod zid. Sredi lise se je ohranila sled luknje za stojko, ki jo je zapolnjevala rumena ilovica, v njej pa se je videl obris sprhnelega bruna. Skoraj enaka, le nekoliko manj prepoznavna luknja za stojko je bila ugotovljena

Sl. 9: Šumenje pri Podturnu. Sonda 1: skelet ob notranji fronti zidu.

Fig. 9: Šumenje near Podturn. Trench 1: the skeleton along the interior face of the wall.

Sl. 10: Šumenje pri Podturnu. Sonda 1: zid na liniji $x = 1$; pogled z zahoda.

Fig. 10: Šumenje near Podturn. Trench 1: wall on the $x = 1$ line; view from the west.

tudi v sredini sonde na liniji $x = 0$.

Na liniji $x = 1$ je sonda prerezala zidec, ki je bil zgrajen brez maltne vezave iz ene vrste kamnov (sl. 10). Zdi se, da ga lahko povežemo s sivo zemljo, v kateri so ležali drobcji keramike, saj se ta južno od zidu ne širi. Očitno gre za temelj in hodno površino hiše, ki je stala na tem mestu. Žal ji zaradi ozke sonde ni bilo mogoče ugotoviti oblike. Na tem območju (med $x = 1$ in $x = 2,5$) je prišla na dan tudi večina najdb. Prevladuje groba hišna lončenina (sl. 11: 1-20) in drobcji prežganega stenskega ometa.

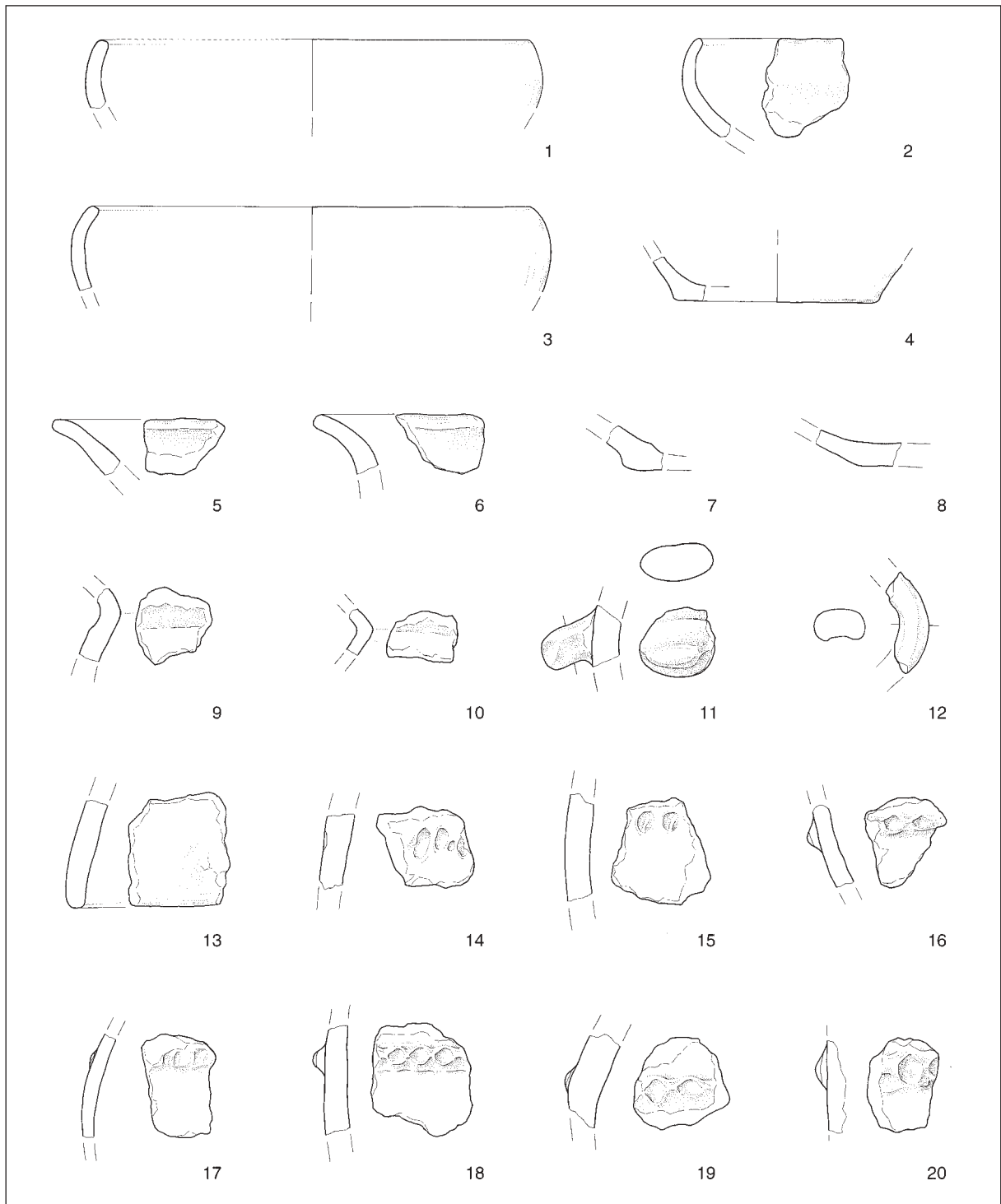
Dve vrsti kamnov sta prečkali sondo tudi na linijah $x = -1$ in $x = -3$. Ker je to že območje strmega pobočja, ni povsem jasno, ali gre za podporna zidova zemljenim nasipom. Kamni so namreč tičali v plasti humusa tik pod sedanjo površino, zato bi lahko bili tudi ostanki ruševin.

SONDA 2

Leg: Sonda je bila postavljena na skrajnem zahodnem koncu grebena, ki je hkrati tudi najvišji predel naselja (sl. 4). Na tem mestu je bil namreč viden manjši vkop, kar je kazalo na možnost, da se morda pod rušo skriva vhod v naselje.

Terenski izvidi: Izkop je bil osredotočen na čiščenje oziroma odstranjevanje ruševin neposredno ob vrzeli. Že takoj po odstranitvi humusne plasti in prvih ruševinskih kamnov se je pokazal zelo jasen obris poznoantičnega obodnega zidu, ki je bil grajen z malto, njegova debelina pa je znašala do 0,8 m. Obodni zid se je zaključil s 3,2 m dolgim in 0,8 m debelim prečnim zidom. Tudi ta je bil vezan z malto, v katero je bila primešana zdrobljena opeka. Oba zidova sta

⁸ Skelet je opredelila M. Štefančič; glej dodatek na koncu članka.

Sl. 11: Šumenje pri Podturnu. Sonda 1: najdbe iz kulturne plasti med $x = 1$ in $x = 2,5$. Vse keramika. M. = 1:3.

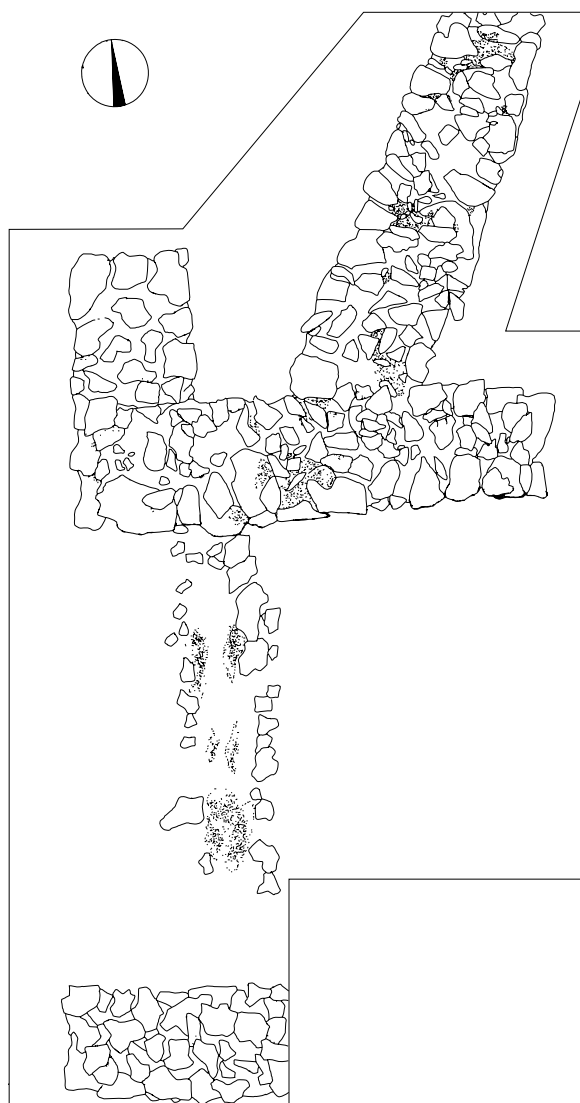
Fig. 11: Šumenje near Podturn. Trench 1: finds from the cultural layer between $x = 1$ and $x = 2,5$. All pottery. Scale = 1:3.

se stikala pod kotom 70° , čemur je botrovala konfiguracija terena (sl. 12 in 13).

Nadaljnje odstranjevanje ruševin je pokazalo, da je bil prečni zid slabo temeljen, zato so mu na zunanji strani dozidali manjši podpornik (sl. 14). Na ta način

so preprečili njegov zdrs po severnem pobočju.

Razširitev sonde proti jugu je potrdila domnevo, da je bil na tem mestu vhod v naselje. Odkrit je bil namreč še en prečno postavljen zid, zgrajen na enak način kot tisti na severni strani. Odprli smo ga v dolžini

Sl. 12: Šumenje pri Podturnu. Sonda 2: tloris vhoda. M. = 1:50.
Fig. 12: Šumenje near Podturn. Trench 2: plan of the entrance.
Scale = 1:50.

poldruga metra. Njegovo lice je bilo ometano z malto, ki pa se je ohranila le še na nekaj mestih. Iz lege obeh zidov oziroma njune medsebojne razdalje je bilo mogoče določiti tudi širino vhoda v naselje. Znašala je le nekaj manj kot 3 m (sl. 12).

Med obema prečnima zidovima je bil v nivoju nekdanje hodne površine odkrit 30 cm širok jarek. Obložen je bil s kamni, v njem pa so ležali skromni ostanki zgorlega bruna (sl. 15). Očitno gre za prag

Sl. 13: Šumenje pri Podturnu. Sonda 2: obodni in prečni zid.
Fig. 13: Šumenje near Podturn. Trench 2: circling and transverse wall.

lesenih vrat na vhodu v naselje.

Na območju vhoda v naselje je bila na nekdanji hodni površini najdena tudi železna puščična ost (sl. 16) in trije bronasti novci.⁹

ČASOVNA OPREDELITEV

Najdbe, ki so prišle na dan v sondah, so zelo skromne. Gre za običajno prazgodovinsko lončenino, kot so lonci, latvice in pekve, žal pa ni med fragmenti skoraj nobenega kosa, ki bi bil uporaben za datiranje. Omenimo lahko le jezičast držaj in dva fragmenta ostenja posode, ki sta okrašena z vtisi prsta (sl. 11: 11,14,15). Podobno okrašeno lončenino poznamo predvsem s pozno-bronastodobnih gradišč, zato lahko rečemo, da je bilo tudi Šumenje pri Podturnu zelo verjetno poseljeno že v tem času.¹⁰

Bistveno več podatkov za časovno opredelitev naselja pa nudijo posamične najdbe, ki so jih nabrali iskalci z detektorji. Hrani jih Narodni muzej Slovenije.¹¹

⁹ P. Kos, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien I-II* (Berlin 1988) 251; P. Kos, A. Šemrov, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien III* (Berlin 1995) 125/2 in 125/9.

¹⁰ Za pozno-bronastodobna višinska naselja na Dolenjskem glej J. Dular, *Začetki železnodobne poselitve v osrednji Sloveniji*, *Arh. vest.* 44, 1993, 103 ss.

¹¹ Na tem mestu se najlepše zahvaljujemo dr. Janki Istenič, dr. Nevi Trampuž Orel in dr. Petru Turku, ki so ljubezno

Sl. 14: Šumenje pri Podturnu. Sonda 2: podpornik na zunanji strani prečnega zidu; pogled z zahoda.

Fig. 14: Šumenje near Podturn. Trench 2: support on the exterior side of a transverse wall; view from the west.

Iz pozne bronaste dobe sta najverjetneje fragment rezila bronastega noža in kos bronaste pločevine, ki je okrašen z pikami in bunčičami (sl. 18: 1,2).

Če so najdiščni podatki točni, je bilo Šumenje za krajši čas obljudeno tudi ob koncu starejše železne dobe. Dokaz je noga certoške fibule (sl. 18: 3), žal pa je to za zdaj edini predmet iz tega obdobja, zato moramo biti pri trditvi previdni.

Drugače je s poselitvijo Šumenja v poznem latenu. Gradivo iz tega obdobja je namreč številno. Omenimo naj le obesek sklepanca, votla stožčasta gumba, jagode z ušescem ter fibule vrste Almgren 65, Nauheim in

Sl. 16: Šumenje pri Podturnu. Sonda 2: železna pušična ost.

Fig. 16: Šumenje near Podturn. Trench 2: an iron arrowhead.

Sl. 15: Šumenje pri Podturnu. Sonda 2: jarek z ostanki zgorlega bruna; pogled z juga.

Fig. 15: Šumenje near Podturn. Trench 2: ditch with remains of a burnt log; view from the south.

Nova vas (sl. 18: 5-10,19,20), ki veljajo za značilne oblike stopnje Mokronog IIIa.¹²

Kaj pomenita na Šumenju oba svinčena želoda (sl. 18: 17,18), je težje odgovoriti. Takšni izstrelki so namreč pri nas značilni predvsem za avgustejsko obdobje, vprašanje pa je, če so zadosten dokaz za rimsko "obleganje" naselja.¹³

Šumenje je bilo poseljeno tudi v pozni antiki. Jasen dokaz je že samo obzidje, takšno trditev pa podpira tudi značilno kovinsko gradivo iz 3. oziroma 4. st., na primer fibuli s čebulastimi gumbi, propelerast in predrt okov ter trn pasne spona z odsekano glavo (sl. 19: 3-5,7,10).¹⁴ To datacijo potrjujejo tudi bronasti novci, ki so večinoma iz 4. stoletja.¹⁵

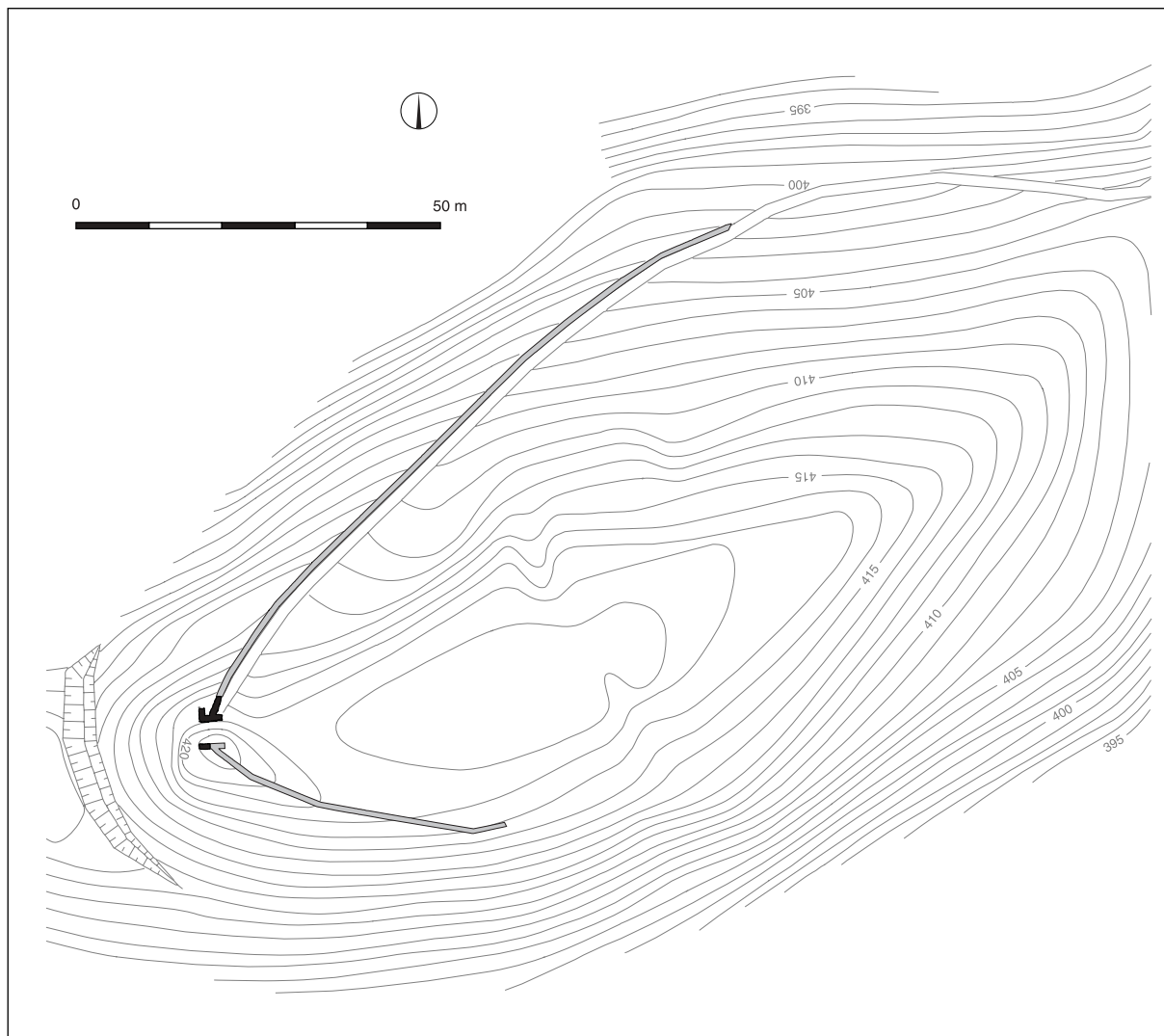
dovolili objavo gradiva.

¹² D. Božič, *Mokronoška skupina latenske kulture v poznolatskem obdobju*, neobjavljena disertacija (Ljubljana 1992); isti, O latenskih najdbah s Ptuja, v: *Ptujski arheološki zbornik* (Ptuj 1993) 198; isti, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahr 1964, *Arh. vest.* 50, 1999, 198 s.

¹³ Za svinčene želode glej J. Horvat, *Nauportus (Vrhniko)*, Dela 1. razr. SAZU 16 (1990) 114.

¹⁴ Za kronologijo poznoantičnih višinskih naselij glej S. Ciglencečki, Höhenbefestigungen als Siedlungsgrundeinheit der Spätantike in Slowenien, *Arh. vest.* 45, 1994, 242 ss.

¹⁵ Poleg treh novcev, ki so bili najdeni v sondi 2 (glej. op. 9), hrani Narodni muzej Slovenije s Šumenja pri Podturnu še 12 novcev, prim. Kos (op. 9) 251; Kos, Šemrov (op. 9) 125; A. Šemrov, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien IV* (Berlin 1998) 128.

Sl. 17: Šumenje pri Podturnu. Rekonstrukcija poteka poznoantičnega obzidja v zahodni polovici naselja. M. = 1:1000.

Fig. 17: Šumenje near Podturn. Reconstruction of the line of the late Roman walls in the western half of the settlement. Scale = 1:1000.

Šumenje pri Podturnu sodi torej med tista višinska naselja, ki so bila v uporabi le občasno in še to ne prav v vseh obdobjih. Najstarejša poselitev sega v pozno bronasto dobo. Sledovi iz tega časa so skromni, sondiranje pa je pokazalo, da naselje ni bilo obdano z obzidjem. Poselitev se je širila vse do pobočja, kjer so očitno stala skromna bivališča.

Poselitev Šumenja v železni dobi dokazujejo detektorske najdbe. Če so bile res vse najdene na tem najdišču, je bilo Šumenje obljudeno predvsem v času poznega latena, morda pa tudi v poznohalštatskem obdobju. S sondiranjem tega nismo uspeli potrditi, saj ni bilo v sondah odkritih nobenih železodobnih najdb ali struktur.

V pozni antiki so Šumenje obdali z obzidjem. Dobro se je ohranilo zlasti v zahodni polovici naselja, kjer

je vidno že na površini, saj ga prekriva le tanka plast gozdnega humusa (sl. 17). Zid so postavili na prazgodovinske ostaline, pri tem posegu pa so deloma zravnali oziroma odstranili starejše plasti. Na zahodni strani je bil na najvišjem predelu dobro zavarovan vhod v naselje. Kako je bil videti, je težko reči, najverjetneje pa je bila na zidane temelje postavljena lesena stolpna konstrukcija. Poznoantičen je verjetno tudi jarek ob zahodnem vznožju okopa, v tem času pa je morda nastala tudi dostopna rampa na vzhodni strani naselja.

Zakotna lega in odsotnost zidanih stavb v notranjosti govorijo za tip naselja, ki je bilo obljudeno le občasno. Ciglenečki ga je uvrstil med tako imenovana pribežališča (tip 4 d), kakršne srečamo tudi drugod na območju Norika in Savije.¹⁶

¹⁶ Ciglenečki (op. 7) 118.

KATALOG NAJDB

Slika 18

Slika 11

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3652.¹⁷

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3649.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3648.

4. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3661.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3647.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3651.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3662.

8. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3663.

9. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3653.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3646.

11. Frag. držaja; izdelan prostoročno; barva: rumenosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3665.

12. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3664.

13. Frag. ustja pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava grobozrnata; lega: sonda 1; inv. št. P 3650.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: s prstom narejeni vtisi; lega: sonda 1; inv. št. P 3659.

15. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: s prstom narejeni vtisi; lega: sonda 1; inv. št. P 3660.

16. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; lega: sonda 1; inv. št. P 3656.

17. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; lega: sonda 1; inv. št. P 3658.

18. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; lega: sonda 1; inv. št. P 3654.

19. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; lega: sonda 1; inv. št. P 3655.

20. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; lega: sonda 1; inv. št. P 3657.

1. Frag. rezila bronastega noža. Dl. 4,5 cm; inv. št. P 21346.¹⁸

2. Frag. bronaste pločevine, okrašen s pikami in bunčicami. Dl. 2,2 cm; inv. št. P 21340.

3. Frag. noge bronaste certoške fibule. Dl. 3,6 cm; inv. št. P 21335.

4. Frag. bronastega okova. Dl. 1,9 cm; inv. št. R 18691.

5. Frag. bronast obesek sklepanca z rdečim emajlom. Dl. 5 cm; inv. št. P 20528.

6. Bronasta fibula vrste A 65. Dl. 5,2 cm; inv. št. R 18565.

7. Frag. bronaste fibule vrste Nauheim. Dl. 4,5 cm; inv. št. R 18595.

8. Frag. bronasta fibula vrste A 65. Dl. 3,9 cm; inv. št. R 18687.

9. Frag. bronaste fibule vrste Nova vas. Dl. 3,7; inv. št. R 18688.

10. Šest bronastih jagod z ušescem. Pr. 0,9 cm; inv. št. P 21339.

11. Frag. okroglega ogledala. Dl. 2,2 cm; inv. št. R 18695.

12. Frag. bronast obroček. Pr. 4 cm; inv. št. P 21343.

13. Štirje bronasti obročki. Pr. 1,9 cm, 1,5 cm, 1,4 cm in 1,3 cm; inv. št. P 21341.

14. Frag. bronaste narebrene zapestnice. Dl. 2,4 cm; inv. št. P 21344.

15. Frag. bronastega praskalca z ušescem (?). Dl. 3,1 cm; inv. št. P 21345.

16. Bronast obroček. Pr. 3,3 cm; inv. št. P 21338.

17. Svinčen želod. Dl. 4,4 cm; inv. št. R 18693.

18. Svinčen želod. Dl. 3,7 cm; inv. št. R 18680.

19. Bronast stožčast gumb. Pr. 3,7 cm; inv. št. P 21336.

20. Bronast stožčast gumb. Pr. 3,4 cm; inv. št. P 21337.

Slika 19

1. Frag. bronasta močno profilirana fibula. Dl. 4,4 cm; inv. št. R 18683.

2. Frag. bronasta dvodelna fibula z dvema gumboma. Dl. 5,2 cm; inv. št. R 18685.

3. Frag. bronasta fibula s čebulastimi gumbi. Dl. 7,6 cm; inv. št. R 18686.

4. Frag. bronastega predrtega okova. Dl. 3,8 cm; inv. št. R 18594.

5. Bronast propelerast okov. Dl. 3,1 cm; inv. št. R 17814.

6. Bronast glavič (?). Dl. 3,7 cm; inv. št. R 18690.

7. Frag. bronasta fibula s čebulastimi gumbi. Dl. 5,2 cm; inv. št. R 18684.

8. Frag. bronastega okova. Dl. 3,6 cm; inv. št. R 18679.

9. Gumb bronaste fibule s čebulastimi gumbi. Dl. 1,4 cm; inv. št. R 18689.

10. Srebrn trn pasne spone z odsekano glavo. Dl. 2,5 cm; inv. št. R 18692.

11. Bronaste trn obročaste fibule. Dl. 5,2 cm; inv. št. P 21342.

12. Frag. železna ost. Dl. 18 cm; inv. št. R 18694.

13. Železen klin s ploščato glavico. Dl. 12,6 cm; inv. št. P 21348.

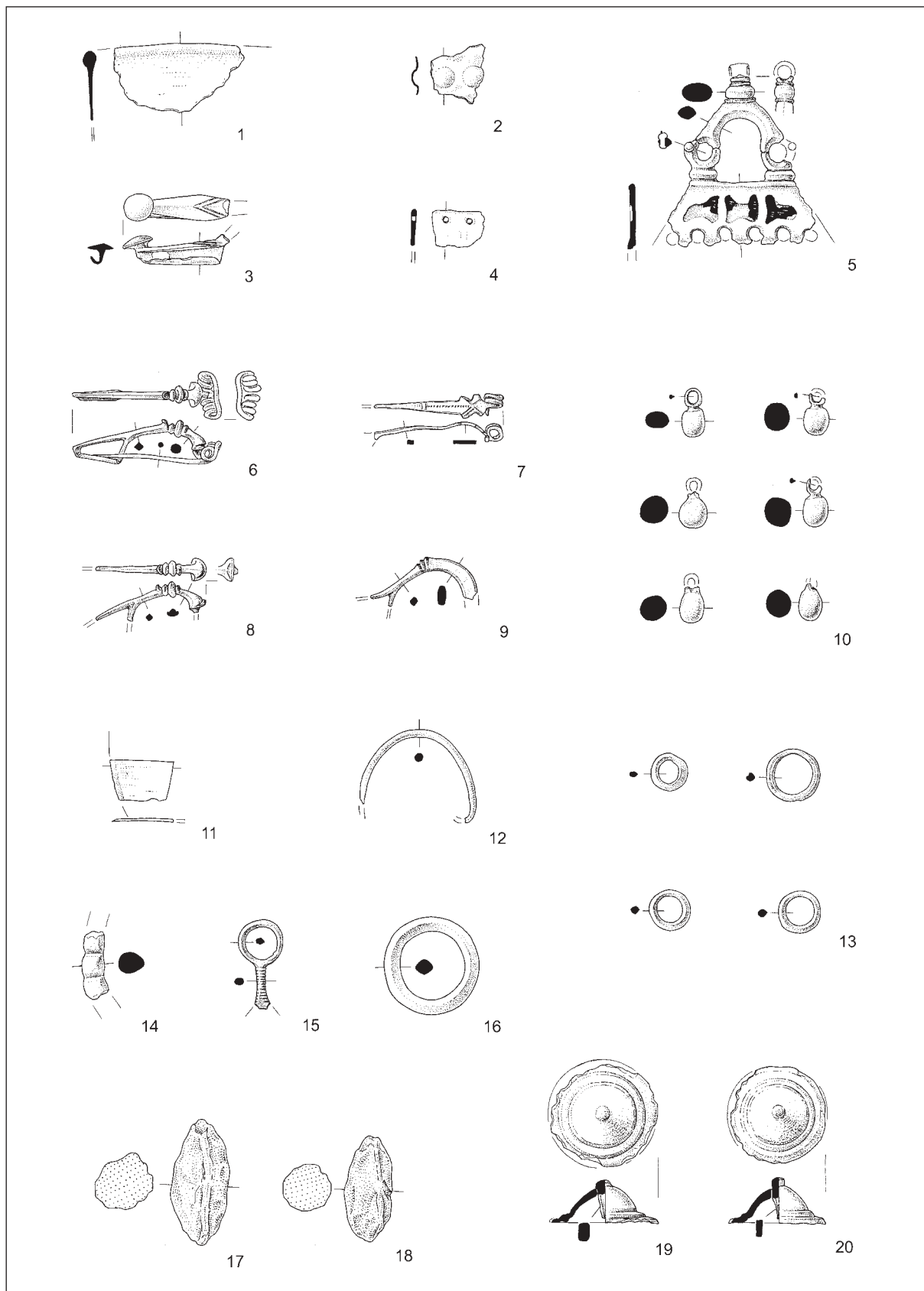
14. Železen klin z zanko. Dl. 12,2 cm; inv. št. P 21347.

15. Železen ključ. Dl. 10,4 cm; inv. št. R 18682.

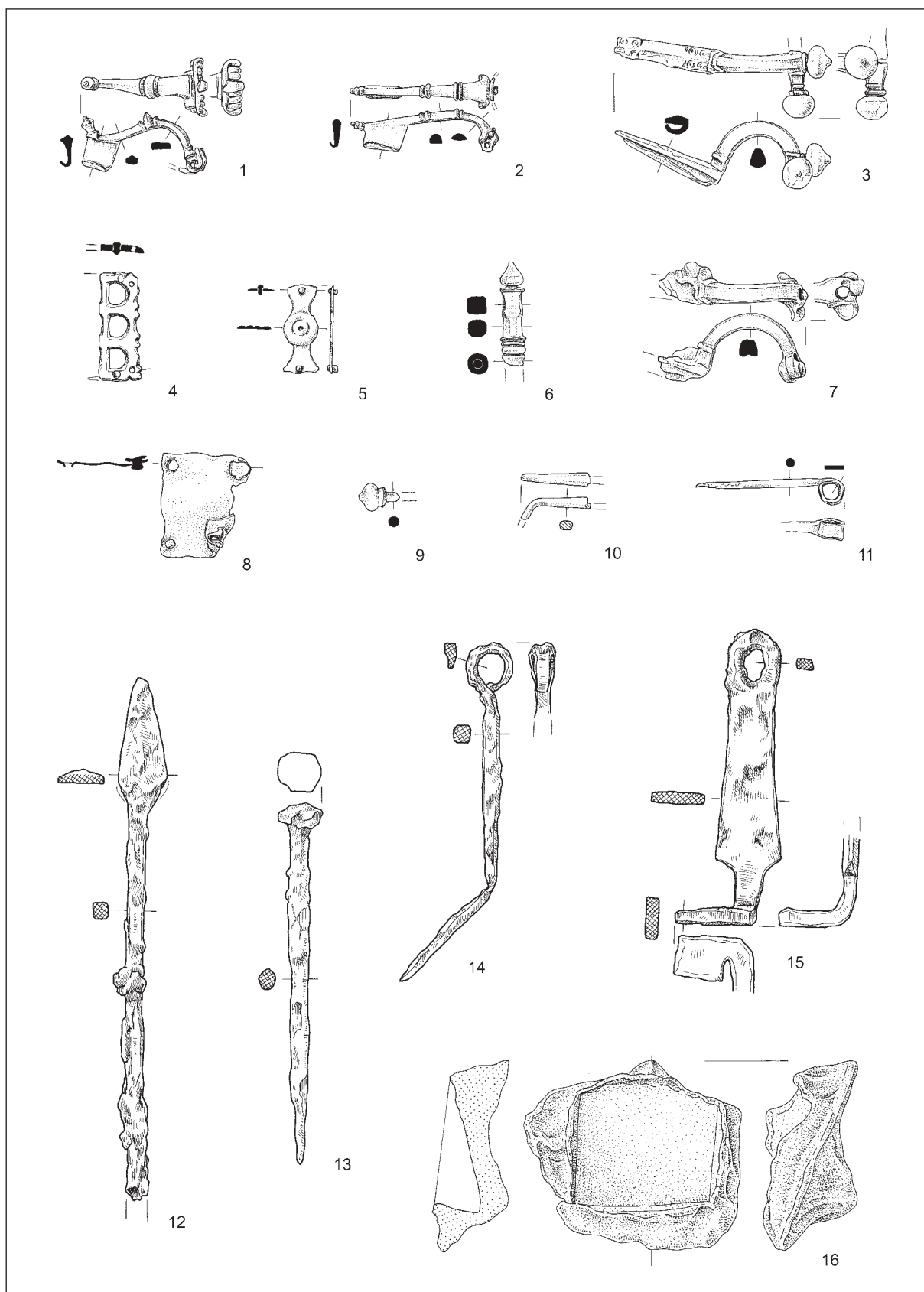
16. Frag. svinca. Dl. 8 cm; inv. št. R 18681.

¹⁷ Inv. številka Dolenjskega muzeja v Novem mestu.

¹⁸ Inv. številka Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani.

Sl. 18: Šumenje pri Podturnu. Posamične najdbe. 1-4,6-16 bron; 5 bron in emajl; 17,18 svinec; 19,20 bron in železo. M. = 1:2.
 Fig. 18: Šumenje near Podturn. Individual finds. 1-4,6-16 bronze; 5 bronze and enamel; 17,18 lead; 19,20 bronze and iron. Scale = 1:2.

Sl. 19: Šumenje pri Podturnu. Posamične najdbe. 1-11 bron; 12-15 železo; 16 svinec. M. = 1:2.
 Fig. 19: Šumenje near Podturn. Individual finds. 1-11 bronze; 12-15 iron; 16 lead. Scale = 1:2.

DODATEK

Antropološko poročilo o skeletu s Šumenja pri Podturnu

V pregled smo prejeli srednje dobro ohranjeno moško okostje senilne starosti. Starost smo ocenili na približno 70 let.

Lobanja je slabo ohranjena. Obrazni del je razen spodnje čeljustnice močno poškodovan in nemerljiv. Možganski del je bolje ohranjen, čeprav manjka del baze. Obrisi lobanje je ovoiden. Nadočesni oboki, mastoidi in zatilne linije so zmerno razviti. Obliteracija lobanjskih šivov je popolna.

Lobanja je brahikrana, dolžinsko-širinski indeks znaša 80,0. Glede na dolžino je lobanja srednje visoka - ortokrana z dolžinsko-višinskim indeksom 60,6. Glede na veliko širino je vrednost širinsko-višinskega indeksa 75,7, torej sodi lobanja med tapeinokrane. Čelo je široko - eurimetopično, frontoparietalni indeks znaša 72,9. Prostornino lobanje smo ocenili na 1390 cm³.

Tako kot celotna lobanja tudi mandibula ni robustna. Obradek je precej zaokrožen, gonioni so zmerno

izvihani. Zobje so vsi razen podočnikov izpadli že pred smrtjo. V predelu vrziljakov in kočnikov je pars alveolaris že popolnoma atrofirana. Ohranjen je tudi fragment desne maksile z docela abraziranimi incizivi, podočnikom in vrziljaki. Kariesa na ohranjenih zobeh nismo zasledili.

Od dolgih kosti ekstremitet sta v celoti ohranjeni obe stegenici, leva nadlahtnica in desna podlahtnica. Ostale dolge kosti so fragmentirane. Kostni so kratke in srednje robustne. Na podlagi dolžine femurja in humerusa smo ocenili telesno višino. Umrli je bil nizke postave, visok približno 159 cm.

Fragmentarno so ohranjena tudi vretenca, križnica, medenica, lopatica in ključnica. Na hrbtenici je opazno starostno degenerativno obolenje - spondylosa. Obolenje je najmočnejše izraženo v ledvenem predelu, kjer zasledimo zraščanje posameznih vretenc. Zrasli sta 3. in 4. lumbalno vretenca in 5. lumbalno vretenca z bazi križnice.

Zaradi slabe ohranjenosti lobanje je nemogoče oceniti pripadnost skeleta k določenemu tipu.

Marija ŠTEFANČIČ

The prehistoric and late Roman settlement of Šumenje near Podturn

Summary

The settlement of Šumenje (also called Log) near Podturn lies on an elongated wooded crest raised above the eastern part of the Štatenberk valley (*fig. 1-3*). The hill has a very steep slope on the northern side, thus towards the Radulja Stream, and similarly, it is relatively inaccessible from the southern side, where it is bounded by the Šumejce ravine.

The valley was settled in the prehistoric period. One of the most important sites is certainly the Iron Age complex at Brezje near Trebelno with the settlement at Karlin and cemeteries on the eastern, northwestern, and western crests.¹ Lesser settlements were also located near Podturn, Roje near Trebelno and Mirna Vas. Their existence is proven by tumulus cemeteries there.²

The valley was also populated in the Roman period. Graves from this period were found at Bitnja Vas and at Češnjice near Trebelno, and the vicinity of Štatenberk was also inhabited.³ It is difficult to say what kind of villages these were, but it is certain that they lay far away from important routes. The Emona - Siscia road led off through the Karteljevo pass and it was separated from the Štatenberk valley by the fairly wide Radulja massif.

The remoteness of the valley seemingly also played an important role in the period of late Antiquity. This is indicated by the fortification of Gradec near Velika Strmica, which with its hidden position and characteristic interior structure shows that this was a settlement that originated at the end of the 5th century primarily for strategic reasons. Božič and Ciglencečki view it as a station that had the task of securing the communication route between Emona and Siscia along the Radulja Stream.⁴

As was noted, the settlement was placed on the crest, which

slopes from the west to the east. On the western side, the crest is somewhat narrower, while to the east it widens somewhat, although not to such an extent that a flat area was created. The rim of the settlement is narrowed and very well defined throughout its entire length (*fig. 4*). On the northern side, where the gradient was greatest, it can be followed along the edge of the slope, along which extends a narrow, to 4 m wide, and quite inclined terrace (*fig. 5*). A relatively well visible wall built with mortar was found on the surface in this section, along which a forestry road leads today. In the far western section it passes over the terrace in a separate rampart, which on the inner side does not seem so high, but from the outside appears quite immense (*fig. 6*). The natural features of the land were effectively utilized in its construction, as it was placed on the edge of a steep slope that rises over the nearby saddle. The effectiveness of the defenses was further strengthened with a transverse ditch along the base of the rampart, which today is almost filled in. Access from the saddle was thus very well protected. The circumference of the settlement is also clear to the south and east. It can be followed along the edge of the slope, where a small terrace extends. A narrow terrace was also preserved outside the main periphery on the northeastern side of the settlement.

The interior gradually declines from the southwest towards to northeast. There are few flat areas, and it cannot be seen that the terrain had been terraced. The highest section of the settlement was separated from the other parts by a ditch, which was not dug completely, but rather only partially on the northern and southern sides. It is difficult to say when it was created, and it could even be recent. No architectural remains can be seen in the interior of the settlement.

The location of the prehistoric entrance is not entirely clear. Only the eastern or western crest would come into consideration for access, as there are no other gaps in the circumference. In the period of late Antiquity, the entrance was on the western side in the center of the rampart, where well preserved gates were discovered in test excavations. Two trenches were excavated at Šumenje in 1979 by staff of the Museum of Lower Carniola in Novo mesto. A late Roman wall was found in the first trench, with a well preserved human skeleton next to it (*fig. 7-9*). The wall was placed on a prehistoric layer.

The second trench contained the entrance to the settlement, composed of two parallel placed walls (*fig. 12 and 13*). At the level of the former ground surface between both walls was discovered a 30 cm wide depression. It was lined with stone, and the modest remains of a burnt log lay on this (*fig. 15*). This was evidently the threshold of a wooden gate for entrance to the settlement. An iron arrowhead (*fig. 16*) and three bronze coins were also found on the former ground surface in the area of the entrance to the settlement.⁹ The finds that came to light at the base of the trench, were extremely scarce, which indicates a relatively short-term use of the settlement, which was evidently inhabited only in certain periods.

The pottery material from trench 1 has a minimal spectrum of forms. This was the usual prehistoric ware, such as pots, bowls, and baking dishes, but unfortunately the fragments cannot be used for dating. We can only mention a tongue-shaped handle and two wall fragments from a vessel decorated with finger impressions (*fig. 11: 14,15*). Similar pottery is known primarily from late Bronze Age hillforts, and thus it is very likely that Šumenje near Podturn was also settled in that period.¹⁰

Significantly more data for the chronological classification of the settlement is offered by individual finds collected by treasure seekers with metal detectors. A fragment of the blade of a Bronze Age knife and a fragment of bronze sheet metal decorated with dots and protrusions (*fig. 18: 1,2*). If the data about the site of discovery are correct, the Šumenje was also populated for a short time at the end of the early Iron Age. The proof is the foot of a Certosa fibula (*fig. 18: 3*), but sadly this is to date the only object from this period, and thus we must remain cautious in our conclusions.

The situation is different in terms of the settlement of Šumenje in the late La Tène. The material from this period is quite numerous. We shall mention only a pendant, a hollow conical button, and bead with a loop, a circlet with protrusions, and fibulae of the Almgren 65, Nauheim, and Nova vas type

(*fig. 18: 5-10,19,20*), which are considered characteristic forms for the Mokronog IIIa phase.¹²

It is difficult to determine the significance of two lead darts (*fig. 18: 17,18*). Such projectiles are primarily characteristic here for the Augustan period, but the question remains as to whether they are sufficient evidence for a Roman "siege" of the settlement.¹³

Šumenje was also inhabited in the late Roman period. Clear proof are the walls themselves, and such a claim is also supported by characteristic metal material from the 3rd or the 4th century, such a fibulae with knobbed buttons, propeller-shaped and perforated mounts, and a pin of a belt buckle with a chopped off head (*fig. 19: 3-5,7,10*).¹⁴ Such a date is also confirmed by the bronze coins, most of which are from the 4th century.¹⁵

Šumenje near Podturn thus can be classified among those elevated settlements that were in use only occasionally and not in all periods. The earliest settlement extends into the late Bronze Age. Traces from this period are scarce, and excavation showed that the settlement was not surrounded by a wall. The settlement extended all the way to the slope, where evidently modest dwellings were located.

The inhabitation of Šumenje in the Iron Age is proven by metal detector finds. If they were all truly found at this site, then Šumenje was populated primarily in the period of the late La Tène, and perhaps also in the late Hallstatt period. This could not be confirmed by test excavation, as not a single Iron Age find or structure was found in the trenches.

In the late Roman period, Šumenje was enclosed by a wall. It is well preserved, especially in the western half of the settlement, where it is still visible on the surface, only covered by a thin layer of forest humus (*fig. 17*). The wall was placed on prehistoric remains, and during this they partly flattened or removed the earlier layers. A well protected entrance to the settlement was located at the highest section of the western side. It is difficult to say what it looked like, but probably a structure made of wooden beams was placed on stone foundations. The late Roman ditch was probably also located along the western foot of the wall, and an access ramp on the eastern side of the settlement could have been created in the same period.

The remote position and absence of walled dwellings in the interior indicate a settlement type that was populated only occasionally. Ciglenečki classified it as a refugium (type 4d), such as can be found elsewhere in the region of Noricum and Savia.¹⁶

Danilo Breščak
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Novo mesto
Skalickega 1
SI-8000 Novo mesto
danilo.brescak@gov.si

Dr. Janez Dular
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
Gosposka 13
SI-1000 Ljubljana
janez.dular@zrc-sazu.si